

вплинути на зацікавленість працівника у результатах праці, отже, і на ефективність виробництва в цілому.

3. Для того щоб уникнути свавілля з боку роботодавця при встановленні випробування і не допустити перетворення праці молоді в безкоштовну робочу силу, пропонуємо закріпити заборону встановлювати випробування всім особам, які закінчили професійно-технічні чи вищі навчальні заклади і вперше стають до роботи.

Бібліографічні посилання

1. Гончарова Г. Обговорюємо проект Трудового кодексу // Праця і Закон. – 2008. – № 04 (100).
2. Карпенко Д.О. Основи трудового права: Навч. посібник. – К., 2003.
3. Кодекс законів про працю України. – Харків, 2008.
4. Пожаров Ю.В. Правовий статус роботодавця за проектом Трудового кодексу України // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. – Одеса, 2011. – № 57.
5. Про трудові книжки працівників: Постанова Кабінету Міністрів України № 301 від 27 квітня 1993 р.
6. Щотова Ю.М. Працевлаштування молоді як складова інституту працевлаштування в трудовому праві України // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. – № 1 (51).
7. Законопроект Трудового кодексу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=30947.

Надійшла до редакції 29.03.2012

О.В. Москаленко

кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний педагогічний
університет ім. Г.С. Сковороди)

УДК 349.3

ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ГАРАНТІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

Піддано аналізу теоретичні аспекти визначення загальнообов'язкового державного соціального страхування як гарантії конституційного права людини і громадянина на соціальний захист.

Ключові слова: загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальне страхування, соціальна держава, соціальний захист, гарантії прав.

Проанализированы теоретические аспекты определения общеобязательного государственного социального страхования как гарантии конституционного права человека и гражданина на социальную защиту.

Ключевые слова: общеобязательное государственное социальное страхование, социальное страхование, социальное государство, социальная защита, гарантии прав.

The article analyzes theoretical aspects of determining compulsory state social insurance as guarantee of constitutional right of human and citizen on social

defence.

Keywords: *compulsory state social insurance, social insurance, social state, social defence, rights' guaranties*

Постановка проблеми. Проголошення України суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою визначило змістом і спрямованістю діяльності держави дотримання прав і свобод людини, а також їх гарантій.

Визнання України соціальною державою обумовило її зобов'язання гарантувати і захищати право кожної людини на соціальний захист.

Право на соціальне забезпечення має певний обсяг та зміст і розкривається в Конституції й законодавстві України. Воно є складником соціально-економічних прав і належить до числа суб'єктивних прав людини, а також захищається безпосередньо в суді. Право на соціальне забезпечення – це визнана Конституцією України, міжнародним співтовариством і гарантована державою можливість людини одержати соціальну допомогу та підтримку для задоволення фізіологічних, соціальних і духовних потреб в обсязі, необхідному для гідного життя у тих випадках, якщо внаслідок впливу соціального ризику громадянин із незалежних від нього причин не має джерел і засобів до існування. Зазначене право реалізується за допомогою певних правових форм, які в системі соціального забезпечення є способом організації здійснення права громадян на соціальне забезпечення. Кожна форма є специфічною в силу кола забезпечуваних способів і механізму джерел їх фінансування, а також видів забезпечення й органів, які його здійснюють.

Найбільш поширеною такою правовою формою є загальнообов'язкове державне соціальне страхування як один з механізмів реалізації конституційного права на соціальне забезпечення. Завданням страхування є підтримання добробуту громадян та їх сімей в означених законодавством випадках. Його принципи, правові, фінансові й організаційні засади визначені в Основах законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Мета. Проблематиці соціального страхування приділялося багато уваги [2; 3; 5; 10-12]. Проте вважаємо актуальним і необхідним висвітлення деяких теоретичних аспектів означеної тематики, зокрема щодо визначення загальнообов'язкового державного соціального страхування як однієї з ключових гарантій конституційного права людини і громадянина на соціальний захист.

Виклад основного матеріалу. Категорія загального соціального страхування нерозривно пов'язана, можна сказати, впливає з категорій соціального захисту і соціальної держави як різнопорядкових складових системи суспільного розподілення.

Таким чином, для розкриття особливостей соціального страхування необхідно, в першу чергу, коротко розглянути сутність соціального при-

значення держави взагалі та соціального захисту зокрема.

Міжнародний стандарт соціального призначення держави сформульований у ст. 25 Загальної декларації прав людини, яка закріплює, що кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний огляд і необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, та право на забезпечення на випадок безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування, з незалежних від неї причин.

Основоположним документом, що гарантує право людини на соціальний захист, є прийнята в 1952 р. Конвенція Міжнародної організації праці (МОП) № 102 про мінімальні норми соціального забезпечення. Саме в ній використовується термін “соціальний захист”, міститься перелік видів соціального захисту та визначено їх рівень. У подальшому було прийнято конвенції “Про рівноправ'я в галузі соціального забезпечення” (№ 118, 1962 р.), “Про збереження прав в галузі соціального забезпечення” (№ 157, 1982 р.) та ін.

Конвенція МОП № 102 визначає такі види соціального захисту: 1) медичне обслуговування; 2) допомога по безробіттю; 3) пенсії по старості; 4) допомоги у зв'язку з виробничим травматизмом; 5) допомоги по вагітності та пологам; 6) допомоги по хворобі; 7) сімейні допомоги та інші.

Конституція України гарантує право на соціальний захист громадян, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом (ч. 1 ст. 46).

Так, М.В. Баглай, Б.Н. Габрічідзе зазначали, що принцип соціальної держави полягає в тому, що держава є і має бути виразником, представником суспільства, усього народу, тобто як публічних, загальних інтересів, так й інтересів кожної людини та громадянина. Соціальною державою, як правило, вважається та держава, яка бере на себе обов'язок піклуватись про соціальну справедливість добробуту громадян, їх соціальну захищеність [1, с. 119].

Соціальна держава, на думку В.Ф. Погорілка, має дбати, насамперед, про соціально незахищених або найменш захищених осіб і про відповідні верстви населення (безробітних, непрацездатних тощо). Щодо більшості громадян, то соціальна держава має створювати сприятливі умови для їх діяльності, виявлення їх професійних, ділових, творчих можливостей у власних та інтересах держави та суспільства. Визначаючи основні засади з соціальних питань, затверджуючи загальнодержавні програми соціального розвитку та державний бюджет і здійснюючи соціальну політику, держава в особі її відповідних органів має врахувати як загальні, так і особливі, специфічні інтереси всіх громадян, корінних народів і національних меншин. Найважливішою рисою соціальної дер-

жави є принципово нове ставлення до особи, її інтересів, визнання її пріоритетом серед соціальних цінностей [6, с. 160].

Ідея соціальної держави полягає у сприянні розвитку громадянського суспільства; у провадженні комплексу соціально-захисних функцій; у втіленні в життя базових принципів соціальної концепції, якими є пріоритет прав людини та її основних свобод, взаємна відповідальність людини та держави.

На наш погляд, категорія «соціальна держава» нерозривно пов'язана з поняттям «соціальний захист», який можна охарактеризувати як частину загальної політики держави, безпосередньо пов'язану зі змінами в соціальній структурі суспільства, зростанням добробуту громадян, покращенням їх життя.

Однією з найважливіших соціальних функцій держави є соціальний захист її громадян. Саме поняття «соціальний захист» по-різному розглядається в різних державах і міжнародних організаціях. Деколи в нього включають все, що стосується соціальних умов життя людини, наприклад здоров'я, навколишнє середовище, турботу про дітей, рішення житлових і навіть транспортних проблем тощо.

Категорія «соціальний захист» трактується науковцями досить по-різному. Так, Н.Б. Болотіна розглядає соціальний захист як соціально-захисну діяльність держави з убезпечення населення від негативних наслідків соціальних ризиків – у вузькому значенні та як зміст соціальних функцій держави і систему економічних, юридичних, організаційних заходів із забезпечення основних соціальних прав людини і громадянина в державі – у широкому [4, с. 56].

Діяльність держави, спрямовану на забезпечення процесу формування й розвитку повноцінної особистості, виявлення й нейтралізацію негативних чинників, що впливають на останню, створення умов для її самовизначення й утвердження в житті, О.Є. Мачульська розглядає як визначення «соціального захисту» у широкому сенсі. У вузькому ж значенні науковець визначає дану категорію як сукупність економічних і правових гарантій, що забезпечують додержання найважливіших соціальних прав громадян і досягнення соціально прийняттого рівня життя [8, с. 47, 48].

Поділяючи позиції Н.Б. Болотіної та О.Є. Мачульської щодо розгляду і визначення категорії «соціальний захист» у вузькому та широкому розумінні, В.В. Андріїв, О.В. Москаленко, С.М. Прилипко та О.М. Ярошенко збагачують сучасне тлумачення соціального захисту включенням до його змісту гарантій охорони праці, здоров'я й навколишнього природного середовища, мінімальної оплати праці та інших заходів, необхідних для нормальної життєдіяльності людини та належного функціонування держави [9, с. 29].

Соціальний захист пов'язується з випадками неможливості мати заробіток (трудоий дохід), його втратою чи недостатнім рівнем життєвого забезпечення громадянина і непрацездатних членів його сім'ї, зокре-

ма у випадку безробіття як соціально-економічного явища. Соціальний захист державою здійснюється відповідно до ч. 2 ст. 46 Конституції України через загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування становить систему прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються через сплату страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом (ст. 1 Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування).

Держава є гарантом забезпечення застрахованих осіб та надання їм відповідних соціальних послуг. Отже, існування інституту загальнообов'язкового державного соціального страхування та законодавче визначення умов і порядку його здійснення є не тільки засобом реалізації соціальної політики держави, а й державними гарантіями прав людини і громадянина.

Виникнення і становлення інституту соціальних гарантій прав та свобод громадян в історичному плані базувалось на таких ідеях, як прагнення: а) забезпечити ефективний захист інтересів суспільства; б) створити умови для запобігання порушень прав, свобод та інтересів громадян; в) гідно оцінити працю громадян, їх відношення до дотримання державних інтересів; г) створити механізм перевиховання і виправлення тих членів суспільства, які допускають посягання на права, свободи та інтереси інших громадян; д) сприяти вихованню у громадян нетерпимості до посягання на їх законні інтереси. Всі ці ідеї є актуальними і для сьогодення [7, с. 122, 123].

Висновок. Виходячи з визначення ролі держави у здійсненні соціального страхування як критерію розмежування добровільного соціального страхування й загальнообов'язкового видається можливим визначити загальнообов'язкове державне соціальне страхування однією з найважливіших і дієвих гарантій конституційного права людини на соціальний захист.

Бібліографічні посилання

1. Баглай М. В., Габричидзе Б. Н. Конституционное право Российской Федерации : учебник / Баглай М. В., Габричидзе Б. Н. – М., 1996.
2. Батыгин К. С. Советское право социального обеспечения: вопросы теории / Батыгин К. С. – Минск, 1982.
3. Боднарук М. Соціальне страхування в Україні / Боднарук М. – Чернівці, 2002.
4. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України : навч. посіб. / Болотіна Н. Б. – К., 2005.
5. Вигдорчик Н. А. Теория и практика социального страхования. Вып. I : Теоретические основы социального страхования. – 4-е изд. / Вигдорчик Н.А. – Петроград,

1919.

6. Конституційне право України : підруч. / за ред. В. Ф. Погорілка. – К., 1999.
7. Магновський І. Й. Гарантії прав і свобод людини та громадянина в праві України (теоретико-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук / Магновський І. Й. – К., 2003.
8. Мачульская Е. Е. Проблемы социального страхования в современных условиях / Мачульская Е. Е. // Трудовое право и право социального обеспечения : актуал. пробл. – М., 2000.
9. Андрійв В. В., Москаленко О. В., Прилипко С. М., Ярошенко О. М. Правовідносини із загальнообов'язкового державного соціального страхування: теоретичний аспект / Андрійв В. В., Москаленко О. В., Прилипко С. М., Ярошенко О. М. – Х., 2011.
10. Роик В. Д. Основы социального страхования / Роик В. Д. – М., 2005.
11. Таттенборн З. Р. Советское социальное страхование. – 2-е изд. – Таттенборн З. Р. – М.-Л., 1926.
12. Фалин В. Ю. Содержание понятий «социальная защита», «социальное страхование» и «социальный риск» / Фалин В. Ю. // Труд за рубежом. – 1994. – № 3. – С. 3-8.

Надійшла до редакції 28.09.2012

О.А. Музыка-Стефанчук

кандидат юридичних наук, доцент

(Хмельницький університет управління та права)

УДК 347.53

ВІДШКОДУВАННЯ ДЕРЖАВОЮ ЗАВДАНОЇ ШКОДИ: ПРИВАТНО- ТА ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Розглянуто особливості відшкодування за рахунок бюджетних коштів шкоди, завданої державою. Досліджено особливості бюджетного контролю та відповідальності органів публічної влади.

Ключові слова: *органи публічної влади, шкода, відшкодування, відповідальність.*

Рассматриваются особенности возмещения за счет бюджетных средств вреда, причиненного государством. Исследуются особенности бюджетного контроля и ответственности органов публичной власти.

Ключевые слова: *органы публичной власти, вред, возмещение, ответственность.*

This article discusses features of recovery from the budget are examined in the article. The features of budgetary control and responsibility of public government bodies.

Keywords: *public authorities, damages, recovery, responsibility.*

Постановка проблеми. Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. На практиці трапляються непоодинокі випадки, коли держава (точніше, її органи та інші органи публічної влади) своїми діями чи бездіяльністю завдає шкоди фізичним та юридичним особам. Це питання є предметом розгляду вчених-теоретиків і практиків; йому приділяли увагу, наприклад, Л.В. Бойцова, О.О. Боярський, А.Я. Волков, В.В. Глянцев, С.Є. Донцов, Г.В. Єрьоменко, Я.Я. Кайль, О.В. Капліна, Т.С. Ківалова, В.А. Кройтор, О.О. Лов'як, М.Г. Маркова,